

Pethő László

HELLER LÁSZLÓ NAGY ÍVŰ KARRIERJE

Nagyváradtól a félszáz licencig

A pálya- és feltalálótárs értékelése

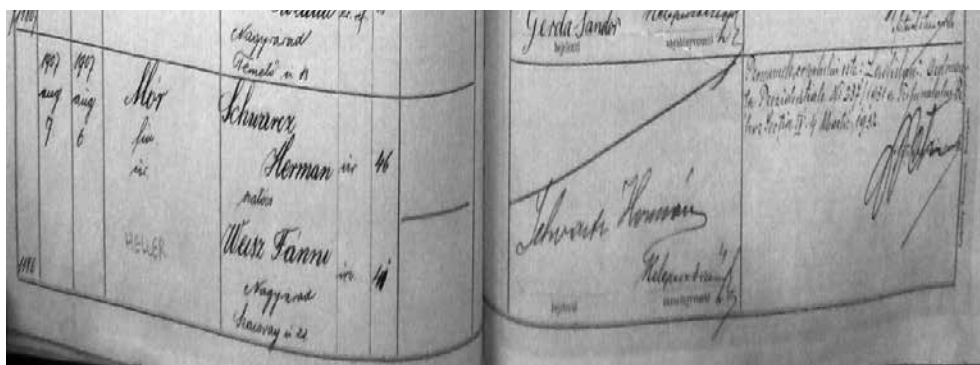
Az erőművek hatékony hűtését biztosító légekondenzációs berendezés Heller–Forgó-féle hűtőtoronyként vált ismertté. Sokan nem is tudják, hogy ebben az esetben nem egy, hanem két hasonló pályát befutó mérnök kiemelkedő teljesítménye húzódik meg. A kettejük közül a később elhalálozott Forgó László így búcsúztatta és méltatta 1980-ban Budapesten elhunyt pályatársát: „*Heller László mind a magyar és a nemzetközi tudományos életben, mind az egyetemi oktatásban és nevelésben, mind a megvalósított műszaki létesítmények tekintetében, korunk kiemelkedő személyisége volt. Közel öt évtizedes munkássága mindezek a területeken maradandó, de egyben tovább élő és fejlődő alkotásokat hozott létre. Egész élete és tevékenysége során harcos egyéniség volt, aki elgondolásait töretlen akaraterővel és fáradhatatlanul vitte a nemegyszer igen rögös utakon át vezető megvalósulás felé. Vonzotta magához a munkatársakat, magával ragadta őket a céltudatos munkában és a kemény helytállásban... új korszakot nyitott meg a műszaki hőtan oktatásában és megindította hazánkban a hőenergetikai képzést. Az entrópia szemlélet mérnöki módon való kidolgozásával mérnök generációkat nevelt a tudomány gyakorlati alkalmazására és hasznosítására.*”¹

A nagy ívű pálya partiumi háttéréről

1907. augusztus 6-án Nagyváradon a Szacsvey utca 21. szám alatti házban örömteli események történtek. Megszületett Schwartz Mór, Schwartz Hermann és Weiss Fanni szatócsok gyermeke. A kislány e gyorsan fejlődő „úri város újszülött zsidó lakosa” lett. Azé a városé, amelyet a magyar művelődés- és irodalomtörténet mindmáig nagy becsben tart. Kevésbé mondható el mindez a természet- és műszaki tudományok Váradon született művelőiről, pedig sokan – köztük Heller László (született Schwartz Mór) – nagy ívű pályát futottak be. Valószínűleg az is közrejátszik a történet elhomályosulásában, hogy Schwartzék az első világháború befejezése után mindössze három évig maradtak a városban. 1921-ben többféle indítékból – ezek egyike az apa tönkremenetele és halála – felkerekedtek és Budapestre költöztek.²

1 Magyar Tudomány –1981 / 5. sz

2 <https://www.gpk.bme.hu/Alumni/images/gepeszkar/doku/2016/heller015.pdf>

Schwartz Mór születési anyakönyv bejegyzése

A fennmaradt dokumentumok szerint szülővárosában az I–II. osztályos középiskolai tanfolyamot végezte el. A nagyváradi Magyar Királyi Főreáliskolában a III. osztályt, a nagyváradi Ortodox Izraelita Fiúiskolában a IV. osztályt, a Zsidó Líceumban pedig V–VI. osztályt végezte el.³

Heller László 1980. november 8-án hunyt el Budapesten. A halotti anyakönyvi kivonatból kiviláglik, hogy a jászberényi kötődésű Kun Ilonával 1945 decemberében kötöttek házasságot.⁴ Ugyanezen iratokból következtethetünk arra, hogy honnan is származik a Heller név. Az anyakönyvi dokumentumban Heller László édesanyjának neve azonos a nagyváradi bejegyzésben szereplő Weiss Fannival. Ezzel szemben apjaként Heller Dániel szerepel, ami nagy valószínűséggel téves adat. Heller Dániel ugyanis Schwartz-Heller László édesanyjának második házassága után kerülhetett a családba, s valószínűség ő áll a Schwartz-Heller névcseré hátterében.

Tanulmányok itthon és külhonban

Visszatérve a húszas évekre, követhetjük Heller további iskoláit. A fővárosba kerülve a Magyar Királyi Állami Kemény Zsigmond Főreáliskolában kezdte, majd folytatta tanulmányait.⁵ A köznyelvben csak „Bulyovszky”-nak nevezett főreáliskolában 1925-ben tett érettségi vizsgát. Ezt követően „egy év helyben járás” következett, majd váratlan fordulatként 1927-től a világ egyik legjobb – ha nem a legjobb – műegyetemének, a zürichi Eidgenössische Technische Hochschule-nak a hallgatója lett, ahol 1931-ben szerezte meg gépészmérnöki oklevelét. Dip-

3 Makai Zoltán nagyváradi mérnöktől kapott adatok alapján

4 A Budapest II. kerületének anyakönyvi hivatalában felvett 4166.1980. számú bejegyzés szerint Kun Ilona 1945 decemberében kötött házasságot Heller Lászlóval. Kun – a rákoskeresztúri sírfelirat szerint Kuhn – Ilonának ez a második házassága volt.

5 *uo.*, mint 1

Az 1954-ben, a Soroksári Textilművekben felállított hűtőtorony

gyár alkalmazásában olyan világhírűvé lett tudósok és mérnökök álltak, mint Bay Zoltán, Bródy Imre, Polányi Mihály és mások. Az Izzónak kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerre volt, s ezen belül különös figyelmet fordítottak a svájci kapcsolatok működtetésére. Így valószínűsíthető, hogy Heller megbízásában is szerepet játszott a svájci „előélet”. A gyár beruházásában épült ajkai erőmű tervezésekor szembesült először azzal, hogy az erőmű számára nem lesz elegendő mennyiségű hűtővíz, s akkor ötlött fel benne először a víztakarékos léghűtési hűtőberendezés alkalmazása. Ajkán idővel a bányában keletkezett karsztvízből biztosítható volt az erőmű hűtővízzel való ellátása, de maga a találmány nemsokára szabadalmaztatásra került.

A rendelkezésre álló konkrét adatok szerint éppen akkor, 1940. november 20-án tette meg Heller László *US2356404* kódszámmal *amerikai szabadalmi bejelentését a levegőhűtési kondenzációs eljárásra* vonatkozóan.⁶ A szabadalmaztatás ügyét ugyan a háborús körülmények is hátráltatták, de végeredményben a bejelentés 1944. augusztus 22-én oltalmat

⁶ <http://www.szellemitulajdon.hu/cikkek/276/hires-magyar-feltalalo-paros%3A-heller-laszlo-es-forgo-laszlo.html>

lomájának megszerzése után az ifjú mérnök két évig Zürichben maradt, ahol H. Quilby professzor magánirodájában dolgozott. A jeles szakemberrel való együttműködés a továbbiakban is fennmaradt, később doktori disszertációjának témavezetője ugyancsak ő volt.

Mai szemmel nézve meglepőnek nevezhető fordulat következett, a nagy gazdasági világválság közepette az ígéretesnek tűnő pályára lépő mérnök visszatért a fővárosba. Döntését befolyásolhatta, hogy itthon komoly megbízásokat kapott. 1933-ban a budapesti Farkas Gépgyárban tervezőmérnökként alkalmazták. 1936-ban magánmérnöki irodát nyitott, és ettől kezdve főleg műszaki tanácsadóként működött.

Legjelentősebb megbízatását az Egyesült Izzótól kapta az Ajkai Erőmű tervezésére, amelynek háttérében a magyar nagytőke kiemelkedő képességű menedzsere: Aschner Lipót állt, aki igen koncentráltan foglalkozott a ma „humán erőforrásként” nevezett szakembergárda fejlesztésével. A hatalmas

Szappanos Ferenc – középen – jászberényi mérnök kínai munkatársai között

kapott! A feltaláló- és iparjogvédelemben jártas kollégái ugyancsak szakszerűen és körültekintően jártak el, amelynek végeredményeként hosszú évtizedekre biztosították a Heller System-ként jegyzett találmány védettségét. Sokat segített a találmány védettségének biztosításában a 620/1940. M. E. sz. rendelet és azt kiegészítő jogszabályok sora, „mert nélkülük a háború alatt az ipari tulajdon területén is sok érték, köztük igen sok magyar érték is, veszendőbe ment volna”.⁷

A találmány tehát túlélte a háború viharos éveit, de mi történt magával a feltalálóval? 1944 márciusa után feltételezhetően önmaga is szorongatott helyzetbe került. Egykori tanítványaitól szerzett értesülés szerint az óbudai Kéhli vendéglő tulajdonosai bújtatták, s így nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy túlélje a rendkívüli megpróbáltatásokat.

Pályájának rendhagyó elemei. Egy tudós vállalkozó a szocializmus időszakában

A második világháborút követő évek nagy változásokat hoztak Heller László életében. Számára mást jelentettek az úgynevezett koalíciós évek, sőt megint mást a sokak számára mélypontot jelentő ötvenes évek, majd 1956 forradalma és az azt követő esztendőök karrierjének nagyívű fellendülését eredményezték.⁸

⁷ Sályi László: Helyreáll a jogbiztonság az ipari jogvédelem területén – Magyar Ipar 1947. december 10. 5–6. oldal
⁸ Erről az időszakról interjú készült: Hlavacska András, Kaszab Árpád, Szabó Benjámín, Szappanos Ferenc, Tavasz Ferenc mérnökökkel, és László Károlynéval. Batalka Krisztina, Bojtos Gábor és Kinyik Appolónia levéltárosok az adatok feltáráshoz nyújtottak segítséget. Szíves közreműködésüket ezúton is köszönöm.

Sorra véve, 1948-ban a Zürichben megvédett doktori disszertációja rendkívülinek minősíthető fordulatot hozott. Talán nem túlzás, ha ezt úgy kommentáljuk, hogy ez az esztendő sokak számára ellehetetlenülést, bezárkózást jelentett, mígnem Heller Lászlóval éppen ennek ellenkezője történt. A Zürichi Egyetem honlapján ma is nyilvántartott H. Quilby professzor témavezetése és B. Bauer professzor korreferenciája nyomán megvédett doktori disszertációja folyományaként számtalan mennyiségű új lehetőség tárult fel a feltaláló előtt. Egyértelműen az újabb svájci bemutatkozás nyitotta meg számára az utat a nemzetközi szakmai szervezetekben való szereplésre és az abból adódó kapcsolatépítésre. 1950-ben Londonban, 1955-ben Párizsban, 1956-ban pedig Bécsben vehetett részt nemzetközi hőtani konferencián. Ezzel párhuzamosan megkezdte tudományos eredményeinek publikálását. A kapcsolatépítésnek azonban nemcsak tudományos, hanem komoly üzleti hozadéka is lett.

Időközben a feltaláló hazai szakmai tevékenysége is megváltozott. Először 1945-ben részt vett az EGART, majd ennek átalakítása nyomán a HŐTERV, az újabb átszervezés után pedig az Energiagazdálkodási Intézet (EGI) létrehozásában és működtetésében. A részvénytársaság és a későbbi szocialista tervező vállalatok energiaellátási, tervezési és kivitelezési munkákra szakosodtak, és Heller László irányításával komoly fejlődési utat jártak be. Jelzi ezt az a tény, hogy a kezdetekben mindössze néhány tucat szakembert foglalkoztató RT-ből néhány évtized múltán 800 fős szakembergárdát magában foglaló vállalat lett. Olyan, ahol a professzor – műszaki igazgatóhelyettesként – aktív irányító szerepet vállalt, munkatársainak jelentős hányadát pedig tanítványai közül toborozta.

Feltalálói munkájáról pontos képe volt az Országos Találmányi Hivatalnak, amelynek része lehetett abban, hogy Heller László 1951-ben Kossuth-díjban részesült a „*levegő-kondenzációs rendszer gyakorlati megvalósításához alkalmas elmélet kidolgozásáért*”. A Hivatal akkori elnöke, Hevesi Gyula – aki nem sokkal később az Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettese lett – rendre bevonta a frissen alakult Műszaki Tudományok Osztályának munkájába, ahol rendszeresen tartott igényes, később nyomtatásban is megjelent szakmai előadásokat. Lényegében ezzel egyidejűleg lett a Műegyetem oktatója, ahol 1951-ben professzorrá és tanszékvezetővé nevezték ki.

Míneközben Heller László nem tett le találmányának hasznosításáról. Újabb lendületet adott, hogy Zürichből ismert kollégájával, Forgó László mérnökkel az apróbordás hőcserélők beiktatásával tökéletesítették a légkondenzációs eljárást. A kor gyakorlatának megfelelően az Országos Tervhivatalhoz fordultak. Az igen befolyásos kormányzertől komolyabb anyagi segítséget kaptak, amelynek segítségével 1954-ben felépült az első légkondenzációs berendezés a Soroksári Textilművekben. Ettől kezdve tempósabbá váltak az események, előbb a Budapesti Nemzetközi Vásáron mutatták be, utóbb pedig a Brüsszeli Világkiállításra is beneveztek.

Érdekes módon 1956 forradalma sem okozott komolyabb megtorpanást a találmány karrierjének útjában. Pedig okozhatott volna, mert Heller László életében először és egyben utoljára

politikai szerepet vállalt. Kari professzori képviselőként ugyanis beválasztották a Műegyetem Forradalmi Bizottságának tagjai közé. Részt is vett több gyűlésen és megbeszélésen, az egyetemi autonómia újjászervezésének felelőse lett, de ettől több lényegében nem történt. Így aztán nem volt különösebb akadálya annak, hogy 1957–58-ban – a Külkereskedelmi Minisztérium támogatásával – Angliába, az NDK-ba és az NSZK-ba, majd Kínába utazzon találmányának értékesítése céljából. Útjai eredményesnek bizonyultak, mert egy angol céggel kötött megállapodás nyomán Roogley-ben felépülhetett az első nagyobb teljesítményű Heller–Forgó-féle légekondenzációs hűtőtorony. Ezzel a találmány – a viharos évek ellenére – révbe ért, a Brüsszeli Világkiállításon is Nagydíjban részesült, s jócskán megnövekedett az érdeklődés iránta.

A légekondenzációs berendezés elterjedése, üzleti és egyéb sikerei

Az ötvenes hatvanas dekádforduló jócskán meghozta azokat az eredményeket, amelyekért Heller László és munkatársai évtizedek óta dolgoztak. Először Nyugat- Európában és a szocialista országokban találtak komolyabb érdeklődőket, de a külkereskedelmi vállalatok közvetítésével a vízszegény arab országokba, pl. Iránba, valamint az indiai Kashmirba is eljutottak a komoly árbevételt eredményező berendezések.

Figyelemre méltó, a korra jellemző üzleti szervezési modell alakult ki. Adott volt egy műegyetemi professzor, aki az EGI műszaki vezetőjeként kezében tartotta a legfontosabb szálakat. Az Intézet első számú terméke – évtizedekkel Heller 1980-ban bekövetkezett halála után – a Heller–Forgó-féle hűtőtorony légekondenzációs berendezése lett és maradt. Az intézetben folyamatosan bővülő létszámú tervezőgárda dolgozott, amely mintegy garanciája volt a folyamatos fejlesztésnek.

Maguknak a berendezéseknek a gyártása viszont Jászberényben zajlott.⁹ Az 1952-ben hadiüzemként alapított vállalat számára nem mindennapi lehetőségeket tárt fel a légekondenzációs berendezések, immáron békés célú termékek gyártásának lehetősége. A gyár egykori igazgatója így foglalta össze ebbéli örömét: „*A brüsszeli világkiállításon 15 résztvevő ország 73 gépe közül a magyar Heller–Forgó-féle kondenzációs hűtőtoronynak ítelték oda az egyik nagydíjat; A Heller–Forgó-féle kondenzációs berendezés energetikai vonalon a század legnagyobb találmányának minősül, amely valósággal forradalmasította az erőműépítkezést. Szinte beláthatatlan perspektívák tárulnak a két zseniális magyar mérnök találmánya elé, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy szerte a világon egyre fokozottabb mértékben épülnek atomerőművek. Az English Electric Company adta az első megrendelést a jászberényi Fémnyomónak.*”¹⁰

9 Interjú készült László Károlyné egykori főmérnök özvegyével, Hlavacska András, Kaszab Árpád, Szabó Benjámin, Szappanos Ferenc és Tavasz Ferenc mérnökökkel. Batalka Krisztina, Bojtos Gábor és Kinyik Appolónia levéltárosok pedig az adatok feltárához nyújtottak segítséget. Szíves közreműködésüket ezúton is köszönöm.

10 Gorjanc Ignác: Egymillió dolláros megrendelés – Szolnok megyei Néplap. 1958. július 19.

Az első években többszáz szakképzettséggel nem rendelkező nő számára adott biztos munkát a távtartó gyűrűk kézi munkával való felhelyezése, később a gyártás tökéletesítésével lényegesen kisebb számú betanított munkásra lett szükség. Komoly, rangos feladatokat teljesítettek a gyár mérnökei, akik – többek között – az egykori Szovjetunió országaiban, Törökországban, Iránban, Kínában és az Egyesült Államokban irányították és vezették a termékek összeszerelését és üzembe helyezését. Esetenként – különösen a kezdetekben – úgy, hogy semmiféle vagy mindössze néhány szavas nyelvtudással vágtak neki a feladat teljesítésének.

Visszatérve Heller Lászlóra, pályájának következő éveiben újabb rendhagyó elemet lehet találni. Ő abban a szocialista érában volt tehetős ember, amikor ezt a hatalom elvileg nem szerette. A Rózsadombon lakott – habár ezt nem akadémikusí rangjának vagy vállalatvezetői jövedelmének köszönhette –, mégis fehér Mercedesen járt, amelybe időnként tanítványai is beülhettek. A *Nehéz emberek* című filmben tett nyilatkozata szerint jövedelme ugyan nem érte el Kodály Zoltánét, de annak közelében járt. Kovács András filmrendező szerint ez az akkoriban nagy visszhangot kiváltó film úgy kapott zöld jelzést, hogy maga Kádár János is jelen volt az előzetes bemutatóján. Maga a film több újítás és találmány hasznosításának kálváriáját örököltette meg. Heller László maga elsorolt ugyan néhány feltoluló nehézséget, de a többi szereplővel szemben, némi humorral megtoldott türelmet tanúsított. Neki magának ráadásul rendkívüli népszerűséget hozott a szereplés: a korabeli képes magazinok, a Film Színház Muzsika és az Új Tükör készítettek vele interjút vagy más vezető anyagot. Legmeglepőbb talán az volt, hogy a népszerű Ludas Matyi is címoldalán foglalkozott ezzel a filmmel, a vele kapcsolatos cikkben pedig Jean Paul Belmondo és Sinkovits Imre társaságában emlegették a professzort.

Heller László szabadalmairól

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának e-nyilvántartása szerint Heller László 49 szabadalmat jegyez. A legelső nyilvántartott szabadalmát 1934. május 24-én jegyezték be, fejlcén az akkor használatos címer mellett a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság fejlcé szerepel, a szabadalom közzétételére 1935. április 1-jén került sor.

Ettől kezdve 1934 és 1944 között a feltaláló *saját neve* alatt jegyeztette be 11 szabadalmát.¹¹ Megjegyzendő, hogy említésre méltó formai különbség érzékelhető a harmincas évek

11 Az 1947. évi békeszerződés szabadalmi vonatkozású rendelkezéseket is tartalmazott. Ezek közül ki kell emelnünk azt az előírást, amely a Szövetséges és Társult Hatalmak állampolgárainak, cégeinek lehetővé tette, hogy a Magyarországgal való háború kitörését megelőzően 12 hónappal valamely Szövetséges és Társult Hatalom területére bejelentett szabadalmakat Magyarországon eredeti elsőbbséggel bejegyezthessék a békeszerződés életbelépésétől számított egy éven belül. A békeszerződés Ipari tulajdonjogokkal kapcsolatos rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló rendelet 27 évre hosszabbította meg az 1940. szeptember 15. és 1947. szeptember 15. között bejelentett szabadalmak oltalmi idejét. SZARKA ERNŐ: Iparjogvédelem Magyarországon. Magyar Tudomány. 1996. 2. sz

Heller László szobra a Műegyetem Gépészmérnöki Karának épületében

címeres és bírósági fejléces és a negyvenes évekbeli szimpla „szabadalmi leírás” címsora között. Az utóbbiak rögzítésére 1955-ben másolat formájában került sor.¹² A változó tulajdoni viszonyokat tükrözi az 1949. május 19., az 1956. október 19. és az 1955. december 2. között nyilvántartásba vett 9 szabadalom, amelyek esetében már nem Heller László, hanem a Magyar Állam szerepel tulajdonosként.

További változásokat hozott az 1956. július 13-tól 1970. április 6-ig terjedő időszak. A legszembetűnőbb, hogy ebben a másfél évtizedes időszakban a társszerzős bejegyzések domináltak. Régi munkatársa, Holló László 10, egykori tanítványai és utóbb munkatársai közül Bakay Árpád

---

12 1937-ben az egész világon 294 595 szabadalmat jelentettek be. A Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság most tette közzé a szabadalmakra és védjegybejelentésre vonatkozó adatokat. A statisztika szerint Magyarországon 1937-ben 4691 szabadalmat jelentettek be, a védjegybejelentések száma 1630 volt. A szabadalmak és használati minták bejegyzése és a védjegyek oltalmával kapcsolatban befizetett díjak összege meghaladta az 1 150 000 pengőt. A külföldi országok közül a legtöbb szabadalmi bejelentés és használati minta bejegyzés Amerikában történt, ahol 65 416 szabadalmat jelentettek be és 18 527 védjegyet jegyeztettek be. Ezek után az USA szabadalmi hivatala 4 326 000 dollárt vett be. Németországban a bejelentett szabadalmak száma 57 139, a védjegyeké 16 185 volt, a bevétel 17 millió márkát tett ki. Angliában 36 266 szabadalom és 8836 védjegybejelentés után 700 000 font illetéket fizettek. Franciaországban 17 264 szabadalmi és 16 794 védjegybejelentés történt, a beszedett illetékek és díjak összege 32,5 millió frank volt. A kimutatás szerint 1937-ben az egész világon 294 595 szabadalmi, 92 669 használati minta bejegyzés és 131 470 védjegybejelentés történt. Nemzeti Újság, 1939. február 17.

5, Bódás János, Horváth Mihály 2-2, Tomcsányi Gábor pedig 1 szabadalmat védtek le a professzorral, s ugyancsak egyet védett le saját nevével.

Az EGI munkatársai a Hűtőgépgyár mérnökeivel is jegyezték szabadalmakat. László Károly 1957–1980 között kilenc szabadalmat jegyzett, amelyek közül hármat az EGI munkatársaival közös szellemi tulajdonként vettek nyilvántartásba. Ugyancsak három szabadalmat jegyez Tavasz Ferenc mérnök, aki később a Hűtőgépgyár kereskedelmi igazgatója lett.¹³

Az 1970. szeptember 21. és az 1978. július 7. közötti években bejegyzett 14 szabadalom arra utal, hogy a feltaláló szinte haláláig megtartotta innovációs készségét. Ebben az időszakban viszont az intézményi-vállalati bejegyzés gyakorlata érvényesült, mert 13 szabadalmat az Energiagazdálkodási Intézet neve alatt vettek nyilvántartásba. Megjegyzendő, hogy ezek közül 2 szabadalmat a moszkvai székhelyű Tyeploelektroprojekt és az EGI-vel közös projektjeként, az 1975. október 10-re datáltat pedig a moszkvai vállalat jogosultsága alatt vettek nyilvántartásba.

Halála és utóélete

Az 1980-ban elhunyt tudós professzort a Magyar Tudományos Akadémia, a Műegyetem, az EGI és az Energiapolitikai Világkonferencia egyaránt saját halottjának tekintette. A gyászjelentésben nem szerepel egyetlen családtag sem, ami ugyancsak jellemző az akkori viszonyokra.

1990-ben a hagyatéki vagyon feléből Heller László Alapítványt tettek tehetséges egyetemi hallgatók számára.¹⁴ Az alapítványt Charles W. és Steven A. Heller mellett egykori tanítványai: Jászay Tamás, Bakay Árpád és Garbai László jegyeztették be.

2007-ben – születésének 100. évfordulóján – a Műegyetem Gépészeti Karán és a privatizált utódszervezetnek minősülő GEA épületében avattak szobrot a professzor emlékére. A kegyeleti aktusok mellett figyelemre méltó, hogy a mai utódszervezet az ENEXIÓ Kft. referenciaként kezeli, sőt honlapján is megjeleníti az 1940-ben szabadalmaztatott *Heller-System*-et.

¹³ www.nszth.hu – e nyilvántartás. A Hűtőgépgyár további mérnökei közül Pápai Gyula négy, Csomor József négy, Pázmándi István két szabadalmát védtek le. Ezek közül Pápai egyik licence számít EGI-vel közösnek.

¹⁴ Népszava. 1990. május 15. 4. o.